

TEXTIL V MUZEU

ISSN 1804-1752

2024 • 20/1



TEXTIL V MUZEU

ČÍSLO 1 / ROČNÍK 20 / 2024

Odborné recenzované periodikum vydávané Moravským zemským muzeem
ve spolupráci s odbornými komisemi Asociace muzeí a galerií ČR.

TEXTILE IN MUSEUM

1 / VOLUME 20 / 2024

Reviewed journal publisher by the Moravian Museum in cooperation
with the Commissions of the Association of Museums and Galleries of the Czech Republic.

Hlavní redaktorka: Petra Mertová
Jazyková korektura: Mgr. Vilma Mikéšková
Korektura překladů: PhDr. Pavla Seitlová
Sazba: Silvie Straková
Tisk: Reprocentrum MZM
Vydání první
Náklad 300 kusů
www.mzm.cz/veda-vyzkum/casopisy/textil-v-muzeu

Reprodukování snímků a materiálů uveřejněných v tomto periodiku je možné pouze se souhlasem vydavatele a současně se souhlasem jejich vlastníků, autorů a správců. Pozn. red.: Bibliografické citace a poznámkový aparát byly dle možností redakce sjednoceny na základě platných pokynů pro autory časopisu Textil v muzeu. Žádáme autory o důsledné dodržování nastavených pravidel. Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí textů v případě jejich nedodržení.

Periodikum Textil v muzeu je vědeckým časopisem řízeným redakční radou. Jeho obsah je koncipován mezioborově. Vychází jednou ročně. Příspěvky prochází oponentním řízením a dále jsou schváleny redakční radou periodika. Podrobné pokyny pro autory jsou uveřejněny na webové stránce <https://mzm.cz/vedecke-casopisy>.

REDAKČNÍ RADA / EDITORIAL BOARD

prof. Sylvia Birkušová
Vysoká škola výtvarných umení
v Bratislavě
Ing. Jindřiška Drozenová
Muzeum hlavního města Prahy
PhDr. Vlastimil Havlík, Ph.D.
Univerzita Hradec Králové
† Mgr. Milan Jančo
Židovské muzeum v Praze
PhDr. Petra Mertová, Ph.D.
předsedkyně redakční rady
Moravské zemské muzeum
Mgr. Gabriela Rožková
Moravské zemské muzeum
Ing. Markéta Škrdlantová, Ph.D.
Vysoká škola chemicko-technologická
v Praze

Adresa vydavatele:
Moravské zemské muzeum
Zelný trh 6
659 37 Brno
www.mzm.cz
Kontakt na redakci: <https://mzm.cz/vedecke-casopisy>

OBSAH / CONTENT

Studie – recenzované texty / Studies

Fraucimor jako dílna textilního umění. Ruční práce v životě českých šlechticů na pomezí renesance a baroka.....	5
<i>Alena Nachtmannová</i>	
Obutí pro šlechtici i svatou. Barokní dámské pantofle ze sbírky Uměleckoprůmyslového musea v Praze a okruh analogické obuvi.....	24
<i>Markéta Grill Janatová, Alena Samohýlová</i>	
Tištěný šátek jako historický dokument. 1900–1960.....	37
<i>Konstantina Hlaváčková</i>	
Sportovní obuv a její důležité krůčky k úspěchu.....	49
<i>Šárka Rámišová</i>	
Restaurování dámských bot z pozůstalosti Zdenky Baldové.....	67
<i>Marie Rafajová, Andrea Malinová, Klára Drábková</i>	
Módní doplňky renesančního Benáťana v odkazu Heinricha von Liebiega.....	76
<i>Tomáš Bárta Pražák</i>	

Materiály / Small texts – not reviewed

Dáma krajčářského světa. Profesorka Marie Vaňková.....	87
<i>Vlastimil Havlík</i>	

Zprávy a recenze / Reports and reviews

Projekt Vlákna paměti. Minulost a současnost vambereckého krajkářství.....	92
<i>Vlastimil Havlík</i>	
Inspirace z knihovny materiálů materiO' Prague.....	96
<i>Valérie Záhonová</i>	
Moravské zemské muzeum pořádalo jubilejní 20. ročník konference Textil v muzeu.	97
<i>Petra Mertová</i>	

PROJEKT VLÁKNA PAMĚTI. MINULOST A SOUČASNOST VAMBERECKÉHO KRAJKÁŘSTVÍ

Vlastimil Havlík

Univerzita Hradec Králové

Projekt Vlákna paměti. Minulost a současnost vambereckého krajkářství (DH23P03OVV022) realizují od března 2023 Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové spolu s Vysokou školou chemicko-technologickou v Praze (dále jako VŠCHT) a Národním památkovým ústavem (dále jako NPÚ). Projekt je financován z prostředků Ministerstva kultury České republiky – NAKI III, programu na podporu aplikovaného výzkumu v oblasti národní a kulturní identity na léta 2023–2030. Projekt Vlákna paměti bude ukončen k 31. prosinci 2027.

Příjemcem-koordinátorem finanční podpory projektu je Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta. Hlavním řešitelem příjemce-koordinátora je PhDr. Vlastimil Havlík, Ph.D. Dalšími příjemci jsou VŠCHT, hlavní řešitelka: Ing. Markéta Škrdlantová, Ph.D., a NPÚ, hlavní řešitelka: Mgr. Veronika Pilná, Ph.D.

Cílem projektu Vlákna paměti je vytvořit nový komplexní pohled na výrobu krajek oblasti Orlických hor a jejich podhůří (na tzv. vambereckou krajkou) a zasadit ji do evropského kulturního kontextu. Orlické hory a Podorlicko byly v minulosti jedním z tradičních krajkářských center, proto je projekt zaměřen na výzkum, dokumentaci a prezentaci vambereckého krajkářství. Vamberecká krajka patří k význam-

ným fenoménům lidové hmotné kultury České republiky.¹

K plánovaným odborným výstupům projektu patří pět statí otištěných v recenzovaném odborném periodiku (Jost), tři výstavy s kritickými katalogy (Ekrit, B): Krajka v církvi. Církev v kraje – Krajka v liturgickém umění (2026); Krajka na historickém portrétu (2026) a Vlákna paměti. Minulost a současnost vambereckého krajkářství (2027); dvě konference (M): Krajka v historii (2027) a Vlákna paměti (2027); interaktivní mapa s odborným obsahem (Nimap)² a metodika Restaurování a preventivní konzervace krajky (Nmets).

V projektu je pamatováno rovněž na přípravu edukačních aktivit. Jejich cílem je zprostředkovat široké veřejnosti znalosti o historickém vývoji krajkářství, krajkářských postupech, vzorech a textilních materiálech atraktivní a interaktivní formou. Součástí projektu je i výroba krajek podle předloh významné krajkářky Podorlicka Marie Sedláčkové-Serbouskové (1895–1964).

Publikované odborné zdroje, z nichž lze pro téma projektu čerpat, jsou (konkrétně v případě vamberecké krajky) skromné. Patří k nim dotažnickový výzkum současného stavu krajkářství na Vamberecku, uskutečněný Muzeem krajky

1 K projektu byly vytvořeny a jsou průběžně doplňovány a aktualizovány webové stránky www.vlaknapameti.cz.

2 Jsou do ní průběžně vkládána data o lokalitách, v nichž se ve sledované oblasti paličkovalo, kraje vyučovalo, obchodovalo s ní atp. Mapa je veřejnosti k dispozici na www.vlaknapameti.cz.

Vamberk v letech 1997–1999³, několik kvalitních prací (bakalářské, diplomové, doktorské, rigorózní), menší množství odborných statí a publikace Krajky z nitě života Marie Sedláčkové-Serbouskové⁴ a Magdalena Grambová – návrat tváře?⁵

K výzkumu vamberecké krajky je v rámci projektu přístupováno z hlediska historického, umělecko-historického, umělecko-řemeslného a z hlediska památkové péče. Tým NPÚ si v projektu klade mimo jiné za cíl zasadit fenomén vambereckého krajkářství do historického kontextu. Chce ilustrovat celý proces krajkářské výroby a módnosti krajek od doby jejich vzniku a podrobně v tomto směru zmapovat období odpovídající letům života zakladatelky vamberecké tradice Magdaleny Grambové (před 1610–1671). V rámci výzkumu budou členkami týmu publikovány různé studie starých krajek⁶, rozборы dobových inventářů zacilené na užití krajek, jejich ceny apod. Budou prováděny rešerše dobové ikonografie v kontextu historických krajkářských technik.

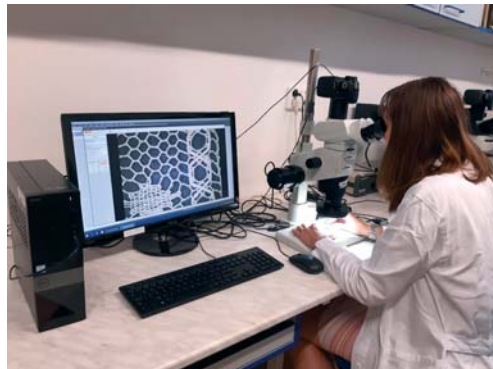
Významnou součástí projektu je práce odborníků z VŠCHT, konkrétně z Ústavu chemické technologie restaurování památek. Provádějí restaurátorský průzkum krajek z Muzea Krajky ve Vamberku zaměřený na jejich materiálové složení, určení charakteru a typu krajek, poznání druhů poškození, identifikaci předchozích restaurátorských zásahů včetně tužících prostředků a popisu adjustace krajek. Na základě vyhodnocení výsledků průzkumu vytvoří pro vývoj metod čištění, tužení, konsolidaci a adjustaci krajek modelové vzorky. Nejvhodnější postupy pak budou uvedeny ve zmíněné metodice Restaurování a preventivní konzervace krajky.

Specialisté z VŠCHT monitorují rovněž klima úložných a výstavních prostor vambereckého muzea. K jejich úkolům patří také návrh zásad preventivní konzervace krajkových předmětů zahrnující mimo jiné stanovení vhodných klimatických podmínek pro jejich uložení a vystavování.

V řešitelském týmu Pedagogické fakulty královéhradecké univerzity jsou zastoupeni pracovníci Katedry výtvarné kultury a textilní tvorby



Obr. 1. Starší zákyně První odborné české školy krajkářské ve Vamberku, přelom 19. a 20. stol. Sběrka Muzea krajky Vamberk.



Obr. 2. Mikroskopický průzkum krajky. Foto VŠCHT, 2023.

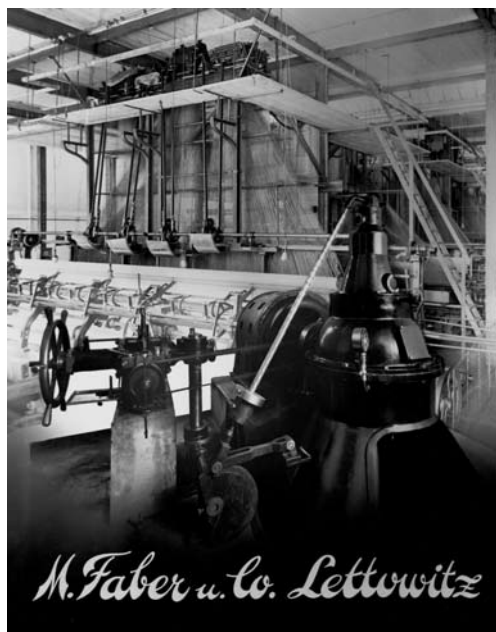
- 3 HULCOVÁ, Marie – LERCHOVÁ, Alena – PIVCOVÁ, Jitka. Zpráva o výzkumu současného stavu krajkářství na Vamberecku, který provádělo Muzeum krajky Vamberk v letech 1997–1999. In: *Orlické hory a Podorlicko: přírodou, dějinami, současností: časopis Muzea a galerie Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou*. Rychnov nad Kněžnou: Muzeum a galerie Orlických hor, 2000. Sv. 10. S. 250–258. ISSN 0475-0640.
- 4 HULCOVÁ, Marie. *Krajky z nitě života Marie Sedláčkové-Serbouskové*. V Rychnově nad Kněžnou: Muzeum a galerie Orlických hor, [2004]. ISBN 80-86076-37-7.
- 5 DRAGOUN, Bohumír et al. *Magdalena Grambová – návrat tváře?* Vamberk: Spolek přátel historie Vamberka, 2021. ISBN 978-80-908351-1-5. Publikace je věnovaná osobnosti iniciátorky výroby krajek západoevropského, belgického typu na Vamberecku Magdaleny Grambové, rozené Reichlin von Meldegg (před 1610–1671).
- 6 Viz např. PILNÁ, Veronika. Okruží a manžety připisovaná Vilému Slavatovi z mobiliáře zámku v Jindřichově Hradci. *Průzkumy památek*. 2023, roč. 30, č. 2., s. 63–72. DOI: 10.56112/pp.2023.2.05.

a Katedry kulturních a náboženských studií. Jejich tým je posílen PhDr. Petrou Mertovou, Ph.D., vedoucí Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně, a odbornými pracovníky Muzea a galerie Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou a jeho pobočky, Muzea krajky ve Vamberku. Věnují se, podobně jako kolegyně z NPÚ, archivnímu průzkumu, rešerším, studiu odborné literatury, seznamují se se sbírkovými fondy příslušných institucí a památkových objektů. Zabývají se terénním výzkumem. V rámci něho se věnují místům, v nichž žili a pracovali krajkářky a krajkáři⁷, zaobírají se církevní krajkou, krajkářským školstvím, strojovou výrobou krajek, uměleckou krajkou apod.

Členové řešitelského týmu se věnují také výzkumu zastoupení krajek (krajek interiérových,

krajek na ornátech a na tzv. kostelním prádle) v objektech spjatých s církví (kostely, fary), respektive v památkových objektech (zámecké kaple). Církevní krajce je v projektu věnována pozornost rovněž v obecné rovině, a to z hlediska historického, z hlediska jejího využití v liturgii, z pohledu materiálového a technologického, uměleckého.⁸

Krajkářské školství má ve sledované oblasti bohatou tradici. Důležitým pro jeho rozvoj se stal rok 1899, v němž byla ve Vamberku založena První odborná česká škola krajkářská. Ve dvacátých a třicátých letech 20. století, a v některých případech také po druhé světové válce, existovaly krajkářské školy – kurzy i v Potštejně, Rokytnici v Orlických horách, Kyšperku (dnešním Letohradu), Slatině nad Zdobnicí, Rybné



Obr. 3. Propagační leták firmy M. Faber & Co., Letovice s vyobrazením stroje na výrobu krajek, cca 40. léta 20. stol. Sbirka Technického muzea v Brně.



Obr. 4. Marie Vaňková: Zrod života, paličkováná krajka, 2012. Foto archiv autora.

⁷ Jsou mezi ně distribuovány dotazníky (dotazníky jsou i součástí Aktualit www stránek projektu), ve sledované oblasti jsou s krajkářkami uskutečňovány rozhovory.

⁸ V rámci připravovaných výstav Krajka v církvi. Církev v krajce – Krajka v liturgickém umění (2026) a Vlákna paměti. Minulost a současnost vambereckého krajkářství (2027) budou prezentovány ukázky církevních krajek lněných, bavlněných i dracounových, a to z období od 16. do poloviny 20. století.

nad Zdobnicí (Německé Rybné), České Rybné, Žamberku aj. Snahou řešitelského týmu je zpracovat nejenom historii uvedených škol – kurzů, ale například také profily jejich pedagožek – lektorek a jimi aplikované výukové metody.

Fenomén strojové krajky je v projektu zpracováván z hlediska dějin techniky, technologie, z pohledu hospodářských dějin, historie módy. Strojově vyráběné krajky se na evropském trhu objevily v souvislosti s vynálezy na poli textilního strojírenství na konci 18. století. Ve sledované oblasti byla tovární výroba krajek zastoupena ve Vamberku a v Rychnově nad Kněžnou, a to od poloviny 19. stol. Výzkum výroby je prováděn v komparaci se stavem v dalších krajkářských centrech, například v Letovicích.

V projektu je dán prostor také umění krajky, krajce jako uměleckému dílu. Členové řešitel-

ského týmu se věnují tvorbě výtvarnic a výtvarníků s vazbou k vamberecké kraji. Věnují se těm, kteří byli krajkami z oblasti inspirováni, kteří spolupracovali s družstvem Vamberecká krajka Vamberk a Vamberecká krajka CZ s.r.o. atp. V centru jejich pozornosti jsou umělecké krajky vytvořené v období od druhé poloviny 20. století po současnost. Zajímá je osobitý přístup jednotlivých umělců k fenoménu krajky. V tvorbě umělecké krajky se pokusí vysledovat vývojové tendence, stanovit její etapy.

Členové všech řešitelských týmů projektu Vlákna paměti uvítají spolupráci s institucemi ve kterékoli ze zmíněných oblastí projektu. Věří, že výsledky, které projekt přinese, napomohou pracovníkům vědeckých, paměťových a školských institucí a doufají, že budou kladně přijaty a využity i širokou veřejností.